
Arkivsak-dok. 22/04598-4

Saksgang	Møtedato	Saksnr
Fylkesrådet	05.04.2022	86/22

Troms og Finnmark fylkeskommunes innspill til ny folkehelsemelding 2023

Innstilling:

1. Troms og Finnmark fylkeskommune gir et samlet innspill til ny folkehelsemelding slik det framkommer i sakens pkt. 1 – 5.
2. Fylkesrådet ber om at ny folkehelsemelding spesielt bør forsterke innsatsen i hht. fylkesrådets anbefalinger innenfor de områdene saksframlegget fokuserer på:
 1. Barn, unge og unge voksne – psykisk helse
 2. Utjevne sosiale helseforskjeller
 3. Helsefremmende og bærekraftige lokalsamfunn i et livsløpsperspektiv: barn/unge- voksne- eldre, inkludert frivilligheten
 4. Samisk helse, levekår og kultur
 5. Ny kunnskap og innovasjon

29.03.2022

Ronald Wærnes
Fylkesråd for økonomi og kultur

Vedlegg

Fagnotat - Troms og Finnmarks fylkeskommunes innspill til ny folkehelsemelding 2023

Bakgrunn

Saken fremmes for at fylkesrådet skal avgi høringsuttalelse til ny folkehelsemelding som skal legges frem våren 2023. Høringsfristen er 13. april 2022.

Beskrivelse

Det vises til høringsbrev fra Helse- og omsorgsdepartementet om innspill til neste folkehelsemelding. Departementet har pekt på noen utvalgte temaer som vil være særlig aktuelle å løfte frem i stortingsmeldingen:

- Sosial ulikhet i helse
- Livet etter pandemien
- Klima og helse
- Ikke smittsomme sykdommer og levevaner
- God psykisk helse og livskvalitet
- Folkehelsearbeid i kommunene
- Ny kunnskap og innovasjon
- Strukturelle virkemidler i folkehelsearbeidet

Seksjon for folkehelse, idrett og friluftsliv har bedt om innspill fra alle divisjonene. Det gis et samordnet innspill fordelt på tre hovedpunkter:

1. barn, unge og unge voksne – psykisk helse
2. utjevne sosiale helseforskjeller
3. helsefremmende og bærekraftige lokalsamfunn i et livsløpsperspektiv: barn/unge-voksne- eldre

Det gis i tillegg innspill i to tilleggspunkter som omhandler:

4. samisk helse, levekår og kultur
5. ny kunnskap og innovasjon.

Troms og Finnmark fylkeskommunes innspill til ny folkehelsemelding:

1. Barn, unge og unge voksne – psykisk helse

- Det må være et tydelig fokus på oppvekst. Sammenhengen mellom barnehage, grunnskole, videregående skole, utdanning, nettverk, familie, tilgang til helsetjeneste og tannhelsetjeneste er kjeden som forebygger. Etterspørselen om tilgang til å «snakke med noen» når man trenger det har blitt forsterket i samband med pandemien. Det kan være tilgang på helsesykepleier for barn og unge og raskere psykisk helsehjelp for studenter. Program for folkehelsearbeid er derfor en viktig satsing som må forsterkes i meldingen og den bør videreføres slik at kommuner får forutsetninger for å styrke sammenhengene innenfor oppvekst. Folkehelseprogrammet er en bra nasjonal satsing med et 10-årig perspektiv- men pandemi, ensomhetstall, fraflytting, Ung Data og tall fra SHoT (studentenes helse- og trivselsundersøkelse) gir oss et bilde med fortsatt mange utfordringer. FHI peker i tillegg på at vi vet for lite om effekten av tiltakene som iverksettes for å fremme folkehelsen. Det kreves en bredere tilnærming nasjonalt for å oppnå store nok utprøvinger, noe som fylkeskommunen støtter. Det er derfor etablert et nordnorsk samarbeidsforum i folkehelsearbeidet for å kunne samarbeide om innsatsen bedre i ulike sektorer

og forvaltningsnivå. Kommunene må sikres en viss økonomi for å styrke samordningen og derfor bør folkehelseprogrammet bygges opp og ikke ned etter 2027. Stikkord er: Samordning mellom tjenester og forvaltningsnivå.

- Barn som utsettes for omsorgssvikt, vold, mobbing, og/eller vokser i opp i lavinntektsfamilier er den gruppen som har de største humanitære behovene. I tillegg kan vi stå ovenfor en flyktningkrise som er omfattende. Utsatte grupper bør også vektlegges i meldingen fordi det ofte er en opphopning av dårlige levekår i denne gruppen.
- Innsats mot unge gutter/menn. Det er høy selvmordsrate i Norge, og spesielt i nord. Forebygging av selvmord må vies større oppmerksomhet nasjonalt. Å tilrettelegge for VIVAT kurs for ansatte i skolesektoren vil være en god prioritering.
- Skolehelsetjenesten bør styrkes, og tilsatte i skoler og barnehager bør tilføres kompetanse på hvordan man møter barn og unge med psykisk uhelse. Teknologiske løsninger som for eksempel «digital skolehelsetjeneste» som nå er nylig startet opp i Troms, kan brukes som supplement for å styrke skolehelsetjenesten

2. Utjevne sosiale helseforskjeller

- Universelle tiltak som gratis mat i barnehage og skoler må styrkes. Det bør/skal følges opp av en innføring av retningslinjer for skolemåltid. En enkel og gratis frokost til alle elever i videregående skole kan tilbys som et prøveprosjekt. Eksempel: Helsefremmende oppvekst (HOPP) prosjektet.
- Tenner er en del av kroppen og våre liv. Tannhelse er utvilsomt koblet til folkehelse. Faktorer som usunt kosthold, tobakk, psykiske lidelser og levekår kan bidra til redusert tannhelse og følgesykdommer. Meldingen bør følge opp rapporten *Sosial ulikhet i helse, en norsk kunnskapsoversikt* som anbefaler å starte et pilotprosjekt om gratis tannlegetjenester for flere.
- Gratis samtaletilbud og tilgang til rask psykisk helsehjelp når behovene er der/til de som trenger det mest. Økonomiske forutsetninger skal ikke være et hinder.
- Vi må redusere ulikhetene i de bakenforliggende årsakene til sosial ulikhet i helse. Ulikheter knyttet til oppvekst, utdanning, arbeid, inntekt og bolig gir ofte sosial ulikhet. Det er behov for en helhetlig tilnærming i folkehelsearbeidet, der de bakenforliggende årsakene også gis oppmerksomhet. Det fordrer et langsiktig samfunnsutviklingsarbeid forankret i planarbeid i kommuner, fylkeskommuner og stat. Et godt folkehelsearbeid er langsiktig og tverrsektorielt.
- De med arbeid har gjennomgående bedre helse enn de som befinner seg utenfor arbeidsmarkedet. Arbeid gir inntekt og deltakelse i samfunnslivet, slik at det å være en del av arbeidslivet er helsefremmende i seg selv. Folkehelsemeldingen må derfor sikre en helhetlig tilnærming der næringsutvikling og arbeidslivspolitikkk gis oppmerksomhet.
- Arbeidet med å hindre frafall i videregående skole er viktig også for folkehelsen. Utdanning gir trygghet for arbeid, inntekt og samfunnsdeltakelse. Utdanningspolitikk er folkehelsepolitikk.
- Vold i nære relasjoner er et folkehelseproblem, og tiltak som kan motvirke dette må også sees i et folkehelseperspektiv. Alle må ha tilgang til krisesenter, og både krisesentertilbud og andre tiltak

må sikre at alle som blir utsatt for fysisk og psykisk vold i sine nære relasjoner har tilbud uavhengig av inntekt, geografi og sosiale forhold

3. Helsefremmende og bærekraftige lokalsamfunn i et livsløpsperspektiv: barn/unge- voksne- eldre, inkludert frivilligheten

Fylkeskommune anbefaler at meldingen vier plass til noen utvalgte temaer for å fremme bærekraftige lokalsamfunn for alle aldersgrupper.

a. Friluftsliv

Friluftsliv har dokumentert positiv effekt på fysisk og psykisk helse. Friluftsliv er den fritidsaktiviteten med størst deltakelse, og fysisk aktivitet i naturen er den mest foretrukne formen for å kunne bli mer aktiv. Friluftsliv er billig, enkelt, effektivt og sosialt utjevne. I en mye referert rapport av Vista Analyse, fremkommer det at å styrke befolkningens aktivitetsnivå med ti minutter daglig vil kunne gi en samfunnsøkonomisk gevinst på opptil 80 milliarder årlig.

- Lavterskel friluftsliv i nærmiljøet er det aller viktigste satsingsfeltet. Hverdagsfriluftslivet er selve kjernen. To år med koronapandemi understreker dette ytterligere, og nye brukergrupper har tatt del i friluftslivet. Grønne tilfluktsrom og grønn beredskap er nye begreper som tydeliggjør verdien av å ha tilgjengelige friluftsområder og utendørs møteplasser i nærområdet.

Det bør avsettes ressurser til:

- Kartlegging og ivareta nærmiljøet med fokus på hverdagsfriluftsliv gjennom hele året
- Bygge opp utstyrsbaser/sentraler for gratis utlån av utstyr
- Friluftsliv som en naturlig del av skolehverdagen - *Læring i friluft*
- Hele tiltakskjeden innenfor friluftsliv, fra areal, anlegg og aktivitet bør styrkes.
- En aktiv satsing på forebygging, friluftsliv og frivillighet. Det er avgjørende med gode rammevilkår og forutsigbarhet for frivilligheten, så vel som gode arenaer for samhandling mellom frivilligheten og det offentlige.

b. Idrett, kultur og bibliotek

Idrett

Idretten er en av bærebjelkene i folkehelsearbeidet som den største frivillige organisasjonen i Norge. Det er viktig å få bærekraftige tiltak på plass ovenfor den mest sårbare gruppen barn og unge i tiden fremover, og spesielt sett i forhold til pandemien som har medført utfordringer. Idretten som mange andre, har måtte stenge ned mye aktiviteter de to siste årene, og vi ser at frafallet i denne perioden har vært stort over det ganske land. Dette gjelder idrett generelt, men i større grad innen lagidrettene enn for den individuelle idretten.

Det er derfor viktig at dette får en plass i meldingen, ikke bare fordi idretten er en stor bidragsyter til folkehelsearbeidet, men også en stor premissleverandør i de mange lokalsamfunn – for at barn, unge og voksne skal få drive med fysisk aktivitet. Det gjelder uansett nivå de måtte befinne seg – enten det er i breddeidretten eller i toppidretten.

Idretten har en viktig posisjon i arbeidet innen folkehelseperspektivet. Idretten kan bidra, og dette kan gjøres på flere måter. Eksempelvis

- tiltak i forbindelsen med gjenåpningen av norsk idrett etter pandemien
- styrking av full rettighetsfestet momskompensasjon for varer og tjenester, - ved bygging av idrettsanlegg for fysisk aktivitet og utfoldelse
- styrking av anleggsfinansieringen

- styrking av økonomi som barriere for de svakeste gruppene
- stimulerings tiltak ovenfor kommunene og fylkeskommunene med ordninger som sikrer at idrettslag og sær idrettene enkelt kan søke om tilskudd for å dekke kostnader til barn og unge som ellers ville ha sluttet
- målrettede inkluderings tiltak

Ung eller gammel, breddeidretten eller toppidrett, funksjonsnedsettelse eller ikke – alle som ønsker å drive idrett i en forening, skal finne sin plass i Norsk idrett.

Kultur

Kunst og kultur fremmes ofte som limet i et samfunn, det som samler oss mennesker sosialt, og gir oss opplevelser som vi bærer med oss videre i hvert vårt liv. Det er god folkehelse gjennom møteplassen og opplevelsene som kunst og kultur gir. Fylkeskommune vil fremheve viktigheten av at alle skal ha lik tilgang på kunst- og kulturlivet, både som publikum og som utøver. Et tilrettelagt samfunn er en nødvendighet for noen, men et gode for alle. Kultur samler mennesker, og er møteplass både for et profesjonelt og et bredt frivillig felt. Økt fokus på livsløps-gevinsten av universelt utformede møteplasser, bidrar til at flere kan delta aktivt i kunst- og kulturlivet på alle nivå.

Spørsmål om språk og identitet en viktig del av særlig barn og unges trygghet og tillit til mekanismer i storsamfunnet rundt seg. Å ha arenaer og møteplasser hvor man kan utøve sin kultur og sitt språk på en trygg måte, er viktig for å styrke unges psykiske helse og skape tilhørighet. Å legge til rette for å sikre og videreutvikle de trygge arenaene, som både kan være språk og kultursenter, festivaler, organisasjoner og uformelle møteplasser, bidrar i et lengre løp til at vi utvikler trygge voksne mennesker som skal bidra på alle samfunnsnivå i våre lokalsamfunn.

Pandemien har skapt nye vaner og forbruksmønstre på relativt kort tid, og vi er generelt mer bekymret for å være samlet mange mennesker tett på samme sted. Dette er en overordnet utfordring som må jobbes med på alle områder, for å kunne hente tilbake den positive effekten kunst og kulturen generelt har for folkehelsen. Regjeringen bør tilrettelegge for bedre samarbeid med kulturfeltet fordi feltet er av stor betydning for mestring, tilhørighet og aktiv deltagelse. Det kan vises til prosjekter som:

- Relæxt-konseptet ved Hålogaland Teater som er å tilby egne forestillinger for publikum som av ulike årsaker opplever det som krevende å delta på ordinære forestillinger
- Festspillene i Nord-Norges egen satsing Ny Ung Kunst (NUK) som er et tilbud for ungdom og unge voksne med og uten funksjonsnedsettelse, til å delta i skapende kunstprosesser

Bibliotek

Folkebibliotekene huser mulighet til sosialisering, integrering, kunnskap og fornøyelse i en og samme pakke. På biblioteket er alle velkomne

- Bibliotekene bidrar med å være en lavintensiv møteplass i det offentlige rom, og gir tilgang til kunnskap for alle. Biblioteket oppleves som en trygg møteplass uten kjøpepress, og er en god inkluderings- og integreringsarena for alle aldersgrupper.. Det er viktig å opprettholde bibliotek også i små samfunn for å kunne motvirke ensomhet og isolasjon. Det å ha tilgang til kunnskap samlet på ett sted er viktig for innbyggere på små og store steder og kan gi både gode utfordringer og hjelp i hverdagen. Gode leseopplevelser gir økt livskvalitet, og tilgang til gode miljøer for lesing og samtale bidrar til dette. Mye forskning understøtter at lesing påvirker psykisk helse i positiv forstand. Tiltaket *Leser søker bok* er godt innarbeidet i kommunene i Troms og Finnmark og tilbyr enklere litteratur og leseombud til institusjoner. Det er også startet kursvirksomhet etter *Shared*

reading-metoden for å kunne dele litteratur videre. Dette er lavterskel-tilbud som kan nå mange brukergrupper i lokalmiljøene)

- Tilgang til litteratur på eget språk er viktig i inkluderingsarbeidet. Å kunne lese bøker på eget morsmål er viktig for den enkelte som eksempelvis bloggene Samisk bibliotek tjeneste og Kvensk bibliotek tjeneste.

Bibliotekene har store samfunnsoppdrag som de tar på alvor, men relativt små ressurser til å drifte dem. Særlig i små kommuner kan det være knapt med både stillingsressurser og driftsmidler. For folkebibliotekarbeid er også folkehelsearbeid! Gjennom sitt mangfold av tjenester og aktiviteter bidrar folkebibliotekene til å skape grunnlag for god folkehelse og livskvalitet i befolkningen.

c. Eldre

Aktive eldre som innsatsområde i folkehelsepolitikken bør styrkes, og meldingen må bygge videre på kvalitetsreformen for eldre «Leve hele livet». Den store økningen av andelen eldre vil medføre betydelige helse- og omsorgskostnader og kommunene må planlegge og forebygge for flere funksjonsfriske år. Inaktivitet en av de store truslene mot å hjelpe seg selv og det å kunne fungere i hverdagen, og konsekvensene av fall og fallskader er enorme. Derfor må forebygging av fall og fallskader gis økt støtte, både økonomisk og faglig til kommunene. Nasjonalt senter for Aldring og helse har fra 2022 ansvar for drift og videreutvikling av Sterk- og Stødig-modellen. Konseptet er under utvikling i tråd med Helsedirektoratets kursmodeller for ulike frisklivskonsepter, og frivillige instruktører er en del av konseptet.

I lys av pandemien sier en av fire eldre at de er mer ensomme nå enn før pandemien. Tiltaket besøksvenn i regi av Røde Kors er et eksempel på som kan bidra til færre ensomme, i tillegg til at det fører eldre og unge mer sammen. Ensomhet er en stor risikofaktor for god helse og livskvalitet og bør vies mer plass i folkehelsearbeidet. Et mer bærekraftig samfunn for eldre krever økt samarbeid med frivilligheten.

Økt digitalisering av helsetjenester og andre samfunnstjenester krever økt kompetanse. Hvorvidt eldre, (og andre grupper som innvandrere/minoriteter) kan forstå og anvende folkehelse/helseinformasjon for å fremme og ivareta god helse kan være avhengig av flere faktorer som sosiale, personlige og kognitive. Det bør vurderes om begrepet *Health literacy* bør vies plass i ny folkehelsemelding.

4. Samisk helse, levekår og kultur

Kunnskap om helse, levekår og kultur til den fleretniske befolkningen i samiske og norske områder er viktig å følge over tid. Befolkningsundersøkelsen SAMINOR ved senteret for samisk helseforskning (SSHF) er en av de viktigste kildene til denne kunnskapen. Tema som vold i nære relasjoner har vært hyppig referert til i media og samfunnsdebatten. Forskning fra SAMINOR om partnervold viser at vold i nær relasjoner er utbredt også i våre fler-etniske områder. Ingen kan vel være i tvil om at kunnskap om et slikt samfunnsproblem er viktig, spørsmålet er hvorfor det ikke har vært fokus på det tidligere. I følge forskningen fra SAMINOR, er vold i nære relasjoner ikke et nytt fenomen. Fenomenet «arves» fra en generasjon til neste. En uønsket arv, har ingenting med kultur å gjøre, og er godt kjent også gjennom internasjonal forskning fra marginaliserte samfunn.

Diskriminering er et annet tema som rapporteres hyppigere i samisk befolkning, og etnisk bakgrunn oppgis som den vanligste formen for diskriminering. SSHF har fått i oppgave av helse- og omsorgsdepartementet å drive forskning på samisk helse og levekår i Norge, og HoD gir grunnfinansiering til senteret. Imidlertid er det mange av prosjektene finansiert av eksterne midler.

Fylkeshelseundersøkelser i flere fylker kan samarbeide med SSHF fremover. Et folkehelseløft og satsing på samiske forhold og kunnskapsinnhenting bør vies plass i meldingen.

5. Ny kunnskap og innovasjon

- Det er behov for statlig samordning og økte bevilgninger av befolkningsbaserte folkehelseundersøkelser i fylkene. Forskning og innovasjonsprosjekter som omhandler følgende områder bør prioriteres:
- psykisk helse og rus
- barn og unge
- styrking av samhandlingen mellom kommuner, fylkeskommuner og helseforetak for forskning på livskvalitet og folkehelse i kommunene
- Det er behov for kunnskap om hvilke tverrsektorielle og sektorovergripende faktorer som påvirker sosiale forskjeller i helse, for igjen å styrke tverrsektorielt samarbeid for å utjevne sosiale helseforskjeller.